

Guillaume Mertens

*fabrikant in 1849 van de eerste Geraardsbergse lucifers
in een klein atelier in de Hunnegemstraat*

Gaston IMBO

Guillaume Mertens werd te Galmaarden geboren op 1 pluviôse XII (22 januari 1804), als zoon van **Pieter-Jan** (°Galmaarden 1777) en van **Angelina van Herreweghe** (†Gent 24.02.1826). Zijn grootvader, **Balthazar Mertens**, was te Geraardsbergen geboren op 24 februari 1737 maar week uit naar Galmaarden alwaar hij overleed op 26 thermidor IX (14 aug. 1801). Guillaume Mertens was eerst leurder en ventte schoensmeer, garen en ... lucifers. Zijn broer **Balthazar** richtte in 1835 de eerste Belgische lucifersfabriek op te Lessen. Was hij hiertoe aangezet door zijn oom Pieter, gewezen officier in het leger van Napoleon, die, in 1832 of '33, enkele 'fosforstekjes' had meegebracht uit Duitsland? Deze lucifers, waarvan de kop de licht ontvlambare en giftige witte fosfor bevatte, waren een uitvinding van de Oostenrijkse chemicus **Stephan von Roemer** die op 4 januari 1834 een brevet nam. Schoensmeerfabrikant Balthazar Mertens, die reeds over de machines beschikte om de doosjes te fabriceren, deed met de lucifersfabricage goede zaken, want hij had vrijwel geen concurrenten.

In 1849 waagde Guillaume Mertens ook zijn kans: in de Hunnegemstraat, op een terrein dat eigendom was van dokter **Francies de L'Arbre** liet hij een fabriekje optrekken, nadat hij reeds op 22 en 29 april 1843 hiervoor de toelating had bekommen van de Bestendige Deputatie. Hiermee was hij **de eerste Geraardsbergse**

lucifersfabrikant.

In 1855 verplaatste hij zijn bedrijfje naar de **Kleine Hunnegemkouter te Overboelare**, in een (voorlopig) gebouw, vermoedelijk opgetrokken op een terrein in 1853. (Afb. 1) Dit pand had hij verworven van **bankier Benoit Spitaels** en van particulier **Jacobus Merckaert**. Algemeen wordt aangenomen dat Guillaume Mertens zich associeerde met zijn broer Balthazar, maar de *Annexe au Moniteur Belge* anno 1854, p. 3862, K.B. 15 oktober 1854 spreekt alleen van Mertens-Van Wetter, Guillaume.

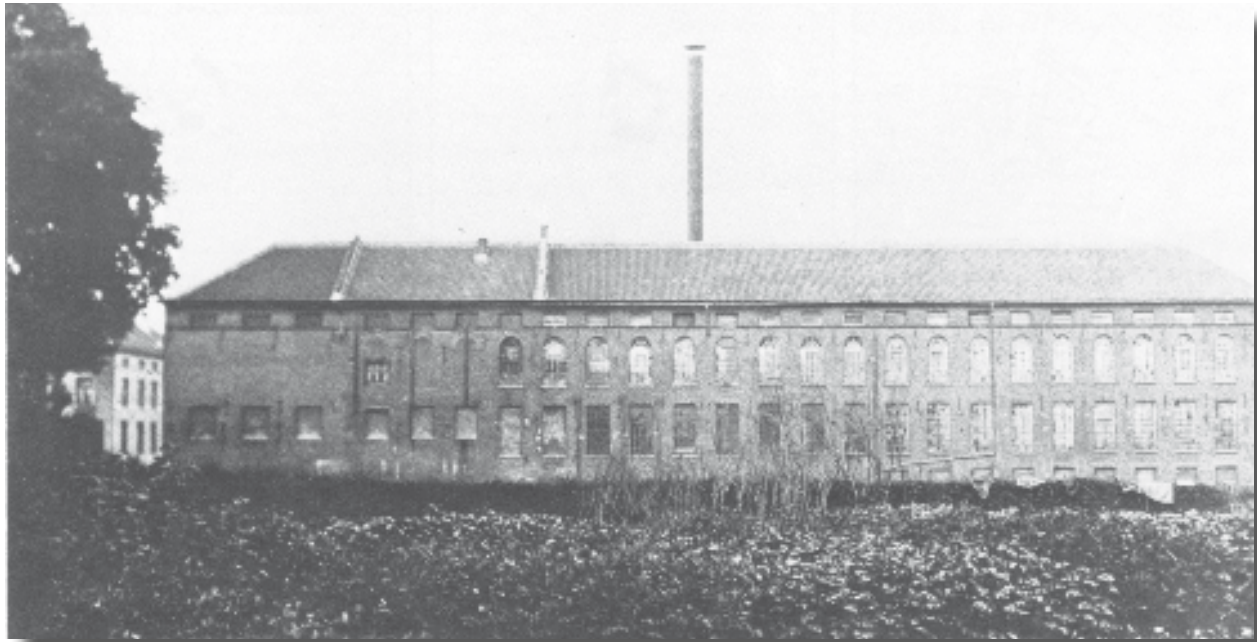
In 1860 begon de bouw van de

nieuwe fabriek die een oppervlakte had van 1200 m². Men was herhaaldelijk aan uitbreiding toe zodat het gebouwencomplex omstreeks 1900 zich over bijna 4000 m² uitstrekte. De zijgevel langs de Fabriekstraat, was imposant, 24 traveeën en drie bouwlagen (Afb. 2), het machtigste gebouw uit Overboelare en omgeving. Er werkten op dat ogenblik meer dan 600 werklieden (mannen, vrouwen en kinderen).

Op de wereldtentoonstelling te Londen, in 1862, ontving G. Mertens een medaille '*pour ces allumettes phosphoriques incolores*,

Af. 1: porseleinkaart met de fabrieksgebouwen uit de jaren 1860 . Guillaume Mertens was behalve lucifersfabrikant ook "négociant en dentelles". Uit 'Lucifersbedrijven te Geraardsbergen' door S. Godfroid en D. Surdiacourt.

Afb. 1 Zicht op de zijgevel aan de Fabriekstraat van het bedrijf van Guillaume Mertens aan de Groteweg te Overboelare

vendus à des prix modérés'.¹ Samen met zijn broer **Balthazar** (1801-1870) richtte hij een **steenbakkerij** op aan de Denderbrug, op de linkeroever, te Overboelare: 'Briquetteries et Tuileries Ste. Barbe-Mertens frères'. Deze steenbakkerij leverde de bakstenen en de dakpannen voor de nieuwe fabriek en ook voor de bouw van de ruime **villa of 'kasteel'** gelegen aan de overzijde van de fabriek, tussen de Grote weg en de Hogeweg. (Afb.2) Dit kasteel werd in 1890 verkocht aan **Paul van Cleemputte**. Het is in 1975 afgebroken.

Aan de overzijde van de Hogeweg op een terrein gekend als '**het Slachtveldeken**' of 'Hunnegemkouter' was sinds 1885 een steenbakkerij, eigendom van Van der Elst, begonnen met nivelleringen, delfwerken en afgravingen. In de loop der jaren werden verschillen-

de voorwerpen, daterende uit de Frankische periode (8ste-9de eeuw na C.) en ook uit de Romeinse tijd (1ste-4de eeuw na C.) gevonden en in privé-collecties opgenomen (o.a. De Deyn uit Ninove en Van

Cleemputte). Onder meer de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis te Brussel, kwamen in 1905 blijkbaar te laat²: het '**Frankisch kerkhof**' was leeggehaald².

Afb.2: De villa van Mertens, later beter bekend als 'het kasteel van Cleemputte'.

¹ *Annuaire de l'industrie du commerce et de la Banque en Belgique*, 7me année, Brux. 1863, p.235, 2me classe, sous classe A: produits chimiques.

² Perts e.a. 'Enqu^Ete au sujet de la découverte d'un cimetière franc à Overboulare' in *Annales de la Société Royale Belge d'Archéologie de Bruxelles*, 19ième année, 1905, pp.144-146" evenals in *Belgique Ancienne, catalogue descriptif et raisonné, III Période Romaine* p. 131,132; IV Période franque, p.61,62,154; *Musées d'Art et d'histoire de Bruxelles*, 1937-1939).

Guillaume Mertens overleed te Overboelare op 2 augustus 1877. Op 13 juni 1828 was hij in het huwelijk getreden met kantwerkster **Marie De Launoit**, de zuster van **Jacobus** wiens neef **Jean De Launoit** in 1866, samen met Victor Claessens, lucifers maakte in een huis gelegen op het uiteinde van de Lessensestraat, naast de spoorlijn Geraardsbergen-Edingen. Dit was de bakermat van de latere fabriek 'De Launoit frères'. Marie werd geboren te Geraardsbergen op 27 thermidor an VII (15 augustus 1798) en overleed op 27 november 1842, 44 jaar oud, na zes ziekelijke en vroeg gestorven kinderen ter wereld te hebben gebracht. In 1848 hertrouwde Guillaume Mertens met **Jeanne Antoinette van Wetter**, afkomstig uit Heusden, die hem 5 kinderen schonk: **Balthazar Guillaume** (°Geraardsbergen, 29 april 1850 - †Brussel, 11 december 1899), **Leontine** (°Geraardsbergen, 13 maart 1853 - †Overboelare, 31 januari 1900), gehuwd met **Gustaaf Van der Naillen**, burgemeester van Overboelare (1880), **Guillaume Balthazar** (°Geraardsbergen, 26 januari 1855 - †1892?; gehuwd met **Marie Spitaels** (°1854), dochter van brouwer Victor, vierde zoon van Adrien), **Auguste Balthazar Guillaume** (°Overboelare, 3 februari 1857), **Helvida** (°Overboelare, 20 december 1858; gehuwd op 3 april 1877 met Albert Gabriel Duchâteau.)

De Fabrique d'Allumettes Mertens-Van Wetter werd in 1878 de "Usine veuve G. Mertens-Van Wetter & enfants". In augustus 1886 zetelde een bij K.B. ingestelde **Arbeidscommissie** op het stadhuis te Geraardsbergen. In het voorjaar van 1886 waren in gans het land wilde stakingen uitgebroken waarmee de

Afb. 3 "The Pyramid" het voornaamste handelsmerk van G. Mertens en Cie. Uit "150 jaar lucifersindustrie in Geraardsbergen" door D. Robben en R. Van Den Bossche

Afb. 4: Uit "150 jaar lucifersindustrie in Geraardsbergen" door D. Robben en R. Van Den Bossche.

fabrieksarbeiders protesteerden tegen de lage lonen, ongezonde arbeidsvoorwaarden, kinderarbeid, betaling in natura, machtswillekeur der patroons en dergelijke meer. In Geraardsbergen werden in 1886 alle cafés gesloten en rijkswacht en leger moesten de orde handhaven. Uit het verslag der zitting van 7 augustus stip ik een tussenkomst van G. Mertens-Spitaels aan: "Il n'y a pas de règlement à Grammont au sujet de l'admission des enfants dans les établissements industriels; on les accepte depuis l'age de 5 à 6 ans: ils y travaillent, dès lors, du matin au soir. Les parents le demandent, on pourrait même dire qu'ils l'exigent". Uit deze laatste zin moeten we opmaken dat ook Mertens geen scrupules had op dit gebied. Samen met Richard Clerebaut bezocht Aug. De Winne in 1901 de fabriek van Mertens, genoemd "The Belgian Match Company", en hij vond ze "prima uitgerust". Hij

liet echter niet na de lage lonen, de lange werktijden, de kinder- en vrouwenarbeid en de ongezonde werkvoorwaarden aan te klagen.

In 1887 werd het een familiebedrijf, de 'Mij. in gezamenlijken naam G. Mertens en Cie', met Leontine, Guillaume en Helvida Mertens als gezamenlijke eigenaars. Na het overlijden van Guillaume Mertens-Spitaels werd op 20 februari 1892 de "Société Anonyme Mertens et Cie" opgericht (Afb.3), met als aandeelhouders: Jeanne van Wetter, Gustave van der Naillen, advocaat **Jules Rens**, notaris **Frans Rens**, en vier kapitaalkrachtige Brusselaars. Het ging de lucifersfabrikanten nog altijd voor de wind. Mertens had zelfs fabrieken in Rusland want daar waren zaken te doen voor onze kapitalisten. In oktober 1895 verdwijnt de naam Mertens zowel in de naam van de firma die voortaan 'S.A. Les allumettes russes et belges' heet, als in de lijst der aandeelhouders die 23 namen telt, inclusief van personen uit Brussel en randgemeenten. Twee jaar later: ontbinding (faillissement ?) en oprichting van een nieuwe maatschappij: S.A. **The Belgian Match Cy**, op 25 maart 1897, die, reeds zieltogend in 1903, in 1913 definitief werd opgedoekt, na aankoop door de N.V. **Union Allumettière**, in 1912, in het kader van een groepering en sanering der Belgische lucifersfabrieken. We merken op dat reeds op 20 januari 1883 vijf Geraardsbergse fabrikanten (G. Mertens junior, L. Bijl, L. Cobbaert, J. De Launoit en B. Hoebeke) een akkoord sloten nopens fabricage en verkoop, geldig voor één jaar via de 'S.A. Comptoir général des Allumettes chimiques belges à Grammont'.

De malaise hield echter aan en in 1890 werd een tweede poging gewaagd met de oprichting van de “Soc. An. Belge l’Alliance”. Guillaume Mertens jr. was er niet meer bij. De gebouwen bleven 10 jaar lang leeg staan en hadden, vooral tijdens de oorlogsjaren 1914-1918 veel te lijden: er werd ingebroken, gestolen, afgebroken, maar er werd geen enkele herstelling uitgevoerd. In 1921 kocht sigarenfabrikant **Jules Boucquiaux** de verkrotte gebouwen, liet een gedeelte afbreken en installeerde een sigarenfabriek in de opgelapte

gebouwen langs de Groteweg. Na W.O.II installeerde de lampenfabriek **Sigtay** (Ninove) er een productiefabrijk. De volgende eigenaar was de firma ‘**Tra-ver**’ die thermosflessen fabriceerde. Omstreeks 1970 waren de resterende gebouwen zodanig vervallen dat men tot afbraak besloot. Op de vrijgekomen terreinen werd een flatgebouw opgetrokken. Een mooi, maar geïdealiseerd beeld van de lucifersfabriek, tevens van boenwas (cirage) nog onder de naam ‘Guillaume Mertens, fabricant de produits chimiques’

(dus voor 1878) vinden we op een porseleinkaart, gereproduceerd in *Het Geraardsbergen van toen* (Afb. 6) Dat de werkelijkheid toch enigszins anders was, bewijzen de twee foto’s op de daarop volgende bladzijde. Mertens produceerde toen ‘pas moins de trois milles grosses boîtes d’allumettes par semaine’ en een doos kostte 5 centiem.

Afb. 6: Porseleinkaart van de lucifersfabriek van G. Mertens te Overboelare

Bibliografie

- Brochure: *Le Centenaire de l'allumette chimique*, s.l., s.d. (1930), pp. 5, 6, 8.
- Annexe au Moniteur Belge: Recueil spécial des actes... relatifs aux soc. commerciales: 1887, nr. 938, p. 633; 1892, nr. 330, pp. 242-244; 1894, nr. 1948, p. 80; 1895, nr. 3205, p. 1083; 897, nr. 1922, p. 716; 1897, nr. 1616, pp. 447-450; 1903, nr. 2173, pp. 46-47.
- *Moniteur Belge - Belgisch Staatsblad* 1886, vol II. Procès verbaux des séances d'enquête concernant le travail industriel. Grammont, pp. 56-61.
- Aug. De Tonnie: *Door Arm Vlaanderen*, 1902; heruitgave Kritik, Leuven 1983; pp. 94-95.
- Carto Numis club, *Maandblad voor alle verzamelaars*, 1982, nr. 6, p. 19 (M. Godfroid en R. Van den Bossche).
- St. Godfroid en D. Surdiacourt: *Lucifersbedrijven te Geraardsbergen* (Geraardsbergen, 1983) pp. 28, 29, 45, 75, 78.
- Jacques Flamant, Jacques Van Mello: *Het Geraardsbergen van toen*, pp. 82 en 83.